

EGYETEM, BOLOGNA UTÁN

NEMRÉG ÍRTAM EGY ESZMEFUTTATÁST a tárggyal kapcsolatban arról, hogy ha a mellény félre van gombolva, ki kell gombolni és előlről kezdeni a dolgot.¹ Nem az a kérdés Bologna után, hogy mi is van az egyetemekkel, hanem az, hogy vannak-e még egyetemek, helyesebben, lesznek-e, maradnak-e, ha amúgy magyar módra, piaci módra végrehajtjuk mindazt, amit az ún. bolognai megállapodás lehetővé tesz, vagy hasznosként állít.

Maga az a gondolat, hogy a felsőoktatás nyújthat kevesebb, gyakorlatra kihegyezett ismereteket is, a tudományos megalapozottságú képzés mellett, hogy van főiskola és van egyetem, s lehet ez azonos intézmény keretei között is, önmagában nem rejt feltétlen veszélyt. Az egyetemek mellett a különböző szakoktatást nyújtó intézmények, bölcsészkarok mellett tanárképző főiskolák, hittudományi karok mellett püspöki teológiai főiskolák, orvoskarok mellett fogorvosképzés, jogi karok mellett jogakadémiák, hogy csak a klasszikus tudományegyetemi képzésről szóljak, haszonnal léteztek. Arra is volt nem egy példa, hogy az ilyen főiskolai képzést elnyert ifjú ezen alsóbb fokú képzést megfejelve és beszámítva, tudományos, doktori minősítését utóbb szerezte meg egyetemen. Nem kellett ezt külön feltalálni, ez megvolt.

Hol a hiba? A szemléletben. Abban, hogy a képzés, iskolázás, akár alap-, akár közép-, akár felsőfokú, szolgáltatás és nem üzlet. Nem egyéni meggazdagodást, társadalmi többlettermelést, anyagi hasznot célzó folyamat, hanem kulturális, művelődési igényt kielégítő. Nem az anyagi, hanem a szellemi értékek rendjén mozog, fejt ki tevékenységét.

Abban, hogy a művelődés alapszabadság, nem áru. Nem termelhető, hanem közös munkálkodás révén nyújtható és nyerhető. Egyénnek szól, egyének nyújtják. Nem arctalan „jogi személyek”, hanem nagyon is határozott arcúval rendelkező tudósok, vagy azok testülete, együttese, egyeteme. Áll ez minden iskolára, az egytanítós falusi kisiskolától a valódi tudományegyetemig, tudósok egyetemi közösségéig. Nem „szellemi tőke” hozzáadéka a művelődés, nincs annak piaca: van anyagi szükséglete, de nincs anyagi ellenértéke, nem vásárolható, nem áru.

Abban van a hiba, hogy elfeledtük, noha épp megfogalmaztuk nemzetközi egyezményekben, kifejtettük alkotmányos alapjogokban és szabadságokban: szabad a kutatás, a tanítás, és szabad a művelődés, a tanulás! Feltételeit, rendjét, szabályait, szükségleteit és lehetőségeit, az arra való alkalmasságot egyedül a tudomány művelői dönthetik el, mert csak ők szereztek arra a szellemi értékek rendjén jogosultságot. Az oktatók döntései erkölcsi tartalmúak, mert hivatásrendi döntések. Nem

¹ Ne vágjuk le a gombokat, *Heti Válasz* V. 27. 2005. júl. 27. IV–VII., Gondolatok a felsőoktatásról „van” és „legyen” jegyében, *HV* V. 41. 2005. okt. 13. XIV.

írhatók elő, mert szabad döntések. Munkájuknak a társadalom eszközeiből való ellentételezése mérlegelhető annak áttételes társadalmi hasznosságát megítélve közdöntéssel, politikai döntéssel, de ez az anyagi támogatás nem szolgálhat eszközzül a hivatás megrontására, áruvá tételére, korrumpálására. A tanulók döntései pedig – adottságaiktól függően, – a hivatás és életpálya megválasztásának szabadsága körébe esnek, ugyancsak nem írhatók elő, és helytelen azokat anyagi eszközökkel, létszámkorlátozással, tartalmi előírásokkal befolyásolni. Igazodnia kell a közösségnek az egyének igényeihez, nem jogos előírni azokat.

Csak az az intézmény egyetem, amely megfelel ezen alapértékeknek. Ahol tudósok szabad döntései határoznak egy-egy kutatás, egy-egy szaktudomány, egy-egy intézménybe több színnel tömörült közösség működéséről. De többet mondom: csak az az intézmény iskola, ahol tanító-tanár egyéniségek adják át legjobb tudásuk és meggyőződésük szerint a műveltséget, ítélnék arról, mennyire felel meg tanítványuk azon műveltségi foknak, amit el kíván érni. A tanításban az iskola is autonóm. A közösségnek van ugyan joga igényt támasztani arra, hogy oda bekerült növekvő, nevelődő tagjai kívánt alapvető műveltséggel lépjenek onnét ki a közéletbe, hogy tanulmányaik befejezése után megfelelhessenek a tájékozódás, mérlegelés, ítéletalkotás, a közös célok meghatározása demokratikus jogállamban elengedhetetlen feladatainak, ám a cél elérésében önálló, oktatási szabadsággal rendelkező az oktató, aki a tudás és műveltség átadására hivatással vállalkozott.

A középkorban, az első egyetemek alapításakor, a társadalom átértékelte ennek komolyságát. Egyetemet a közösséget hatalommal képviselő legfelsőbb vezető, pápa, császár, majd szuverén király alapíthatott. Az alapításnak feltétele volt az anyagi alapok biztos megteremtése, hogy a továbbiakban a tudós testület ne függjön a gazdagok és hatalmasok jóindulatától: ezeket az alapítványi vagytonokat egészen a legújabb időkig tiszteletben tartották a politikai változások. Az anyagi függetlenség a szuverén tudós döntések egyik előfeltétele, s az esetleges további anyagi juttatást csak a tudomány hivatalos művelése iránti elkötelezettség, de nem annak tartalmi meghatározása ellentételezhette.

Világszerte tapasztaljuk máris, mióta letértünk ezen elvek útjáról, mióta nem a tudomány, hanem a politika szolgálatába kívánjuk állítani az iskolákat, hogy az eredmények baljósak. Meg akarták határozni hivatalból, hivatalban, hogyan kell írni-olvasni-számolni tanítani: ennek hatására egyre több gyerek kerül ki az alapfokú oktatásból úgy, hogy se írni, se olvasni, se számolni nem tud. Hiába színesek a könyvei, hiába kidolgozottak a kötelező módszerek, az új kényszerrend elmarad hatékonyságban akár az egy teremben több osztályt tanító egy szem falusi tanító bácsi (vagy néni) eredményei mögött. Hiába határozzuk meg remek (és méregdrága) tervek sorozataiban az oktatandó és elérendő általános műveltség tartalmát és elsajátításának lépésről lépésre előírt módszereit: a főiskola tanárai tapasztalják, hogy nem általánosabbá tették, hanem felszámolták azt az általános műveltséget, ami hajdan az érettnak nyilvánított embert jellemezte.

Most az utolsó lépcső következik: a felsőoktatás, és annak intézményesített várai, a tudományegyetemek tönkretétele. Hogy ha aztán megszűnik a szabadsággal

elérhető műveltség, tudás, akkor kiléphessen a piacra a tőkeerős vállalkozó, alkalmazottjává téve az oktatót, és maga nyereségére kínálhassa, áruként, az életpályákra szükséges tudást. Jelszava: túl drága a régi rendszerű, a szellemi értékeket szolgáltatató oktatás, tudományművelés! Majd ő megmutatja, hogy nem csak kevesebb ráfordítással hozza létre az „output”-ot, de még jelentős profitot is irányít a saját (és az őt elvtelenül kiszolgáló hivatalnokok) zsebébe.

Mi, akik még megtanultuk az egyszerű-egyet, talán megértjük, hogy kisebb összegből, ha még meg is csapolják, nem több fog jutni az oktatás forrásaira, annak bár nem elsődleges, de elengedhetetlen anyagi előfeltételeire, hanem kevesebb. Még pedig, ahogy a piaci szereplők nyereségvágyát ismerjük, jóval kevesebb! Ez a cél? Ezt szeretnők elérni?

Sorozatban tapasztaljuk, ahogyan gazdasági menedzserek kezdik eldönteni, melyik folyóiratra van szükség, milyen tárgyak tanítása indokolt, hány hallgatót lehet azokhoz hozzáengedni, mint romolnak munkafeltételeink, hogyan romlik a felsőoktatás hatékonysága. A romlási folyamatot pedig visszahárítják ránk, professzorokra, mondván, hiányzik belőlünk az üzleti szellem, elmaradtunk a fejlődő, globális méretű piacgazdaság igényeitől, ki kell hát venni kezünkől az alkotmány szerint kizárólag minket illető döntéseket!

Az első magyar felsőoktatási törvény, az 1993. évi, a felsőoktatás, a tudomány autonómiájának sérelmét közvetlen az alkotmány alapján panaszolhatóvá tette az Alkotmánybíróság előtt. Ez megszűnt, csak bírói utunk lenne sérelmeink orvoslására. A Felsőoktatási törvényből azonban kimaradt az Alkotmány 70/G § olyan elemzése, kifejtése, amely törvényben határozná meg és biztosítaná az egyes tudós, a szaktudomány művelőinek összessége, az egy intézményben megjelenő szaktudósközösség (kar, intézet), valamint az egy intézményben integrált tudósok összessége (egyetemi testületek) elvonhatatlan, alkotmányon nyugvó, kizárólagos döntési jogosultságainak körét, a tudományos kérdésnek, értékelésnek minősülő ügyek körét. Mulasztási alkotmányellenesség áll fenn e vonatkozásban, folyamatosan. Mióta az Alkotmánybíróság hatásköre az autonómia sérelme esetére megszűnt, csupán írott malaszt az Alkotmány tudomány és művelődés szabadságára vonatkozó tétele, hisz törvényi kifejtés híján bírói út nem áll rendelkezésünkre szabadságaink védelmében. A bíróság ugyanis a törvény alapján dönt, nem az Alkotmány alapján.

Mi lesz a várható, előre látható eredmény? Kitermelődik az igény a valódi műveltség, megalapozott tudás iránt, amit a lerontott, bürokratizált, gazdasági szempontok szerint alakított köz- és felsőoktatás nem fog nyújtani. A piac aztán kielégíti az igényt azok számára, megkülönböztetés nélkül, akik meg tudják fizetni. (Azok lesznek az alkalmasok, a tehetségesek helyett a tehetősök.) A művelődésre fordított társadalmi eszközök jelentős része pedig e nem túl távoli jövőben nyereséggé, haszonná alakul, a szabad piac törvényei szerint, az árut kínáló tőkészek hasznára. A globális piacgazdaság szép új világában...